
This is the **accepted version** of the book part:

Real Mercadal, Maria Neus. «De l'actualitat a la permanència? Una aproximació als llibres de crítica literària». Barcelona, *Seminari de la Crítica Literària. D'on partim?*, (2024 : Barcelona), p. 47-87

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/335867>

under the terms of the ^{IN}
COPYRIGHT license.

De l'actualitat a la permanència?

Una aproximació als llibres de crítica literària¹

Neus Real

No sé per què no es pot dir que a Barcelona hi ha escriptors que es pensen que escriure és agafar paper i tinta. Ja sou ben pallús. És bescantar-lo dir a un amic el que a un li sembla la veritat? En el món literari de Barna i segurament en el món social encara més hi fa falta aquella criatura que deia “el rei va despulat”, i potser no farien tant els gegants.

Mercè Rodoreda i Joan Sales, *Cartes completes (1960-1983)*. A cura de Montserrat Casals. Barcelona: Club Editor, 2008, p. 121

Aleshores hi ha una certa tradició crítica, però no sempre és fàcil, perquè l'accés als textos tampoc no ho és, de fàcil.

Crítica Literària Avui. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses, 1982, p. 23

Obrir la meva contribució a aquest II Seminari de la Crítica de l'AELC amb els mots que Mercè Rodoreda adreçava a Joan Sales, des de Ginebra, el 6 d'agost de 1962, i amb la frase pronunciada per Joan Triadú a la taula rodona *Crítica literària avui*, organitzada el 1981 per l'Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV amb motiu de la publicació del volum VI del *Breviari crític* (1926-1933) de Manuel de Montoliu (Barcelona, 1877-1961), té l'objectiu de plantejar, abans que res, què entenc per crítica literària i pels llibres on en podem llegir avui i aquí. Perquè amb un concepte general de la disciplina (l'*art de jutjar el valor, les qualitats i els defectes d'una obra literària*, segons la defineix el diccionari de l'IEC), i a causa del caràcter mal·leable i difús de les fronteres entre crítica, assaig, teoria literària, història de la literatura i, fins i tot, prosa de no-ficció amb comentaris sobre autors i obres, la prospecció destinada a cartografiar els títols del cas aboca un magma ingent fet de materials d'índole molt diversa. S'imposa, doncs, acotar.

La definició de què parteixo en aquest paper resulta interessadament molt restrictiva, i marca a consciència els límits més extrems que he sabut trobar per establir un corpus finit i esbossar la panoràmica de llibres de crítica que se m'ha encarregat. Una

¹ Atesa la impossibilitat de tragar la quantitat de llibres que hauria fet falta, la meua intervenció al seminari va acompanyar-se d'una presentació pensada per mostrar-ne les cobertes al públic, juntament amb les fesomies dels crítics, i facilitar la comprensió de les explicacions. La trobareu en el següent enllaç: https://drive.google.com/file/d/1vNRdXw89R1uq2rpRqVQk_fY0UnFgJ4bW/view?usp=sharing.

panoràmica que, ateses les condicions d'espai i de temps, ha patit un procés d'encongiment fins a esdevenir tan sols una classificació general possible que s'il·lustra amb alguns (pocs) exemples. La proposta respon a uns mínims sens dubte qüestionables, però que a parer meu permeten oferir una idea global de la producció editada des de la creació de la paradigmàtica col·lecció Biblioteca d'Els Marges / Crítica, que és el referent de què parteixo. Lluny de qualsevol pretensió de completesa o d'exhaustivitat, he assajat un esquema simple bastit amb una mostra de llibres publicats de 1991 ençà (és a dir, aproximadament en els darrers trenta anys). La imatge parcial que se'n deriva, tanmateix, explica tantes coses per les obres que exclou com per les que considera. Per això faré una mica de trampa i també parlaré (més o menys sumàriament segons convingui) d'algunes d'aquestes exclusions; no tan sols per sustentar el meu plantejament i els títols que el vesteixen, sinó per fer justícia a alguns autors i obres que una mirada més àmplia hauria hagut d'incorporar. M'excuso igualment, no obstant això, pels oblots, mancances i absències que cadascú hi pugui detectar, que segur que seran molts.²

Plantejament i delimitació del corpus

Tornem a les paraules de Rodoreda. En la formulació implícita que l'escriptora en fa amb la referència al conegut relat de Hans Christian Andersen, la crítica literària es pot entendre com la valoració sincera de la producció coetània que, en l'àmbit de la literatura i a partir d'una lectura acurada, duen a terme, en pro del sistema literari, els professionals que se n'ocupen. Opto per aquesta comprensió perquè dir les veritats, i fer-ho amb els recursos necessaris per fonamentar els judicis emesos, resulta clau perquè aquesta praxi (que, al costat de la creació, l'edició i el públic, és un dels pilars d'unes lletres modernes i saludables) se situï al lloc que li correspon i exerceixi les seves funcions bàsiques: orientar els lectors, incidir positivament en la feina dels autors i regular la dinàmica del mercat. En altres mots, ajudar la gent a decidir què llegeix i què es pot estalviar d'entre tot el que s'edita (sempre molt més del que es pot abastar); assenyalar què hi funciona i què s'hi pot millorar (amb reconeixements i observacions que no estalviïn el subratllat constructiu de falles i problemes), i ordenar, explicar i jerarquitzar la producció amb

² Per a una comprensió diferent de la crítica literària d'aquesta que adopto avui i aquí, que tanmateix n'és complementària i subscric del tot, vegeu l'article de Jordi Marrugat, "Una defensa de la crítica", publicat a *El Punt Avui* el 21 de juny de 2013 i accessible en línia a <https://www.elpuntavui.cat/cultura/article/19-cultura/655938-una-defensa-de-la-critica.html>.

paràmetres literaris i culturals (considerant-la i avaluant-la amb rigor, més enllà de criteris comercials o amiguismes i enemistats personals).

En aquest marc comprensiu, i com consta, entre altres, a l'assaig *Un tramvia anomenat text* (1998), de l'enyorat Vicenç Pagès, la crítica literària és un gènere periodístic. Històricament, pren cos inicial en diaris, setmanaris i revistes en paper i, entrat el segle XX, també en espais radiofònics i televisius, als quals en el tombant vers el segle XXI s'afegeixen els espais virtuals. El Premi Llucietà Canyà de Crítica Literària, creat fa quatre anys per l'associació Indilletres de La Bisbal, il·lustra el vincle entre la praxi crítica i els mitjans de comunicació; i fa evident, alhora, quina n'és la formalització destacada: el comentari de llibres, subgènere particular del periodisme literari segons el defineix Miquel Pairoli a *Exploracions. Notes i converses de literatura* (Girona: CCG Edicions, 2006, p. 9).³ El 2019, el guardó s'adjudica a la ressenya de *La línia d'ombra* de Joseph Conrad, en la traducció catalana de Maria Oliva per a L'Avenç, que Pere Antoni Pons firma al diari *Ara* amb el títol “Un díptic sobre l'edat”, i el 2020, a l'article “A l'ombra de Proust” d'Eva Vázquez, escrit al diari *El Punt Avui* amb motiu de la traducció de Valèria Gaillard per a Proa de l'obra del clàssic francès; el 2021 i el 2022, s'enduen el premi les recensions “Nenes, Sally Rooney diu que ens casem” de Marina Porras i “Els consols de Houellebecq” de Joan Burdeus, sobre *On ets, món bonic* d'Edicions El Periscopi i *Anorrear* d'Anagrama, respectivament aparegudes als digitals *El Tribú* i *Núvol*. La ressenya es configura, per tant, com a modalitat crítica essencial. I és un subgènere crític imprescindible, de fet, per a l'exercici de les tres funcions anteriorment indicades (i també per a l'estudi posterior de la recepció d'una obra); això (i aquesta és una circumstància sobre la qual convindria reflexionar), malgrat ser objecte d'una considerable desconsideració en l'actualitat, com constata la primavera de 2022 Jordi Florit Robusté a “El meu heroi, Ponç Puigdevall” (un comentari publicat al número 127 d'*Els Marges* i reproduït a la revista digital de crítica literària *La Lectora* el 20 de setembre del mateix any):

Dins la crítica literària catalana la ressenya periodística de novetats editorials és el subgènere més menyspreat per irrisori, partidista o inexistent. La disminució de les planes dels suplementes culturals que s'hi dedicaven és ben demostrable, i les alternatives que ocupen els espais abandonats mai podran satisfer una demanda certament idealitzada. En un polisistema on el pacte de no agressió és majoritari, la crònica editorial se centra cada cop més en presentacions i entrevistes que no pas en ressenyes, les quals solen ser d'una redacció apressada

³ Aquest llibre recull entrevistes, cròniques de tema literari i ressenyes de llibres, fruit de les col·laboracions de l'autor en mitjans com l'*Avui*, *El Punt*, *Diari de Barcelona*, *Nou Diari*, *Presència*, etc. al llarg de tres dècades, més un text inèdit sobre la seva biografia lectora. No s'hi anoten les referències dels originals.

producte de la immediatesa i amb dates d'entrega o límits d'extensió innegociables en una mena de lectura de cent metres tanques. (p. 111)

Els canals periodístics de difusió original de la crítica literària, tanmateix, poden i han de complementar-se —com han fet més o menys sovint segons l'època— amb edicions de reculls de textos. Si aquestes edicions no existeixen, passa allò que Joan Triadú comentava el 1981: es produeix un problema d'accessibilitat que dificulta la visualització efectiva, i en conseqüència l'articulació, de la tradició crítica. El pas de l'àmbit periodístic al llibresc, però, implica un procés de transmediació (un viatge des del mitjà primigeni fins al nou mitjà editorial) que pot modificar formes i continguts en graus diversos al llarg del treball de selecció, revisió i estructuració específica dels escrits originals que es du a terme en publicar-los en volum. La frescor de l'actualitat, així, deixa pas a l'apaivagament de la permanència. Les ressenyes aparegudes a la premsa, escollides i reunides moltes vegades amb altres materials (pròlegs, articles de tema literari, postfacis, assajos, escrits inèdits —ocasionalment resultants de cursos i conferències—, etc.), s'insereixen en un producte cultural que, essent literalment més sòlid i potencialment més durador, en contraresta el caràcter efímer inicial i la dispersió hemerogràfica o arxivística posterior (dos trets que, segons el moment polític, i en el cas del mitjà electrònic, poden arribar a la volatilitat absoluta), i permet avaluar en la seva continuïtat, consistència i autoregulació la tasca crítica del cas.

D'aquí el valor d'aquests reculls, que entren a formar part de la producció editada amb personalitat pròpia respecte dels llibres d'altres menes amb els quals comparteixen les operacions de reflexió, anàlisi, interpretació i valoració aplicades a la literatura. Breu: són llibres diferents de les grans categories tipològiques integrades per: a) els epistolaris i els dietaris d'escriptors, que en solen contenir consideracions en l'esfera més privada i personal (com ocorre amb les cartes creuades entre Mercè Rodoreda i Joan Sales); b) les antologies literàries (de poesia, narrativa, etc.), que fan una determinada lectura crítica dels textos literaris en la mesura que n'estableixen uns paràmetres de tria i, per tant, d'apreciació —vegeu, per exemple, *Amors sense casa*, a cura de Sebastià Portell (Angle, 2018), i *Antologia de la narrativa fantàstica catalana*, a cura d'Emili Olcina (Laertes, 1998 i 2020)—; c) els reculls d'articles d'opinió, que estenen les reflexions força més enllà d'autors i llibres concrets, com exemplifica *Vendre l'article* de Sam Abrams (Palma: Moll, 2010), on s'apleguen 66 textos publicats al diari *Avui* entre els anys 2000 i 2009 que parlen tant de literatura com de moltes altres coses; d) els llibres que comprenen cursos i conferències, entre els quals destaca l'edició recent del *Curs de literatura*

catalana contemporània de Gabriel Ferrater, a cura de Jordi Cornudella (Empúries, 2019); e) els assajos, elaborats a partir de textos prèviament publicats o de factura nova, de l'estil d'*Una pàtria prestada. Lectures de fragilitat en la literatura catalana* de Simona Škrabec (València: PUV, 2017) o de *L'autor sense ombra. La figura literària de l'escriptor entre els segles XIX i XX*, de Jordi Julià (València: Publicacions de la Universitat, 2017), que van molt més enllà del comentari d'obres específiques, i, finalment, f) els estudis fonamentats en uns o altres plantejaments teòrics i metodològics, dos exemples prou diferents dels quals, entre molts altres, aporten l'estudi feminista *Caterina Albert / Víctor Català. La voluptuositat de l'escriptura* de Francesca Bartrina (Vic: Eumo, 2001) o la *Història de la literatura catalana* dirigida per Àlex Broch (Enciclopèdia Catalana - Barcino - Ajuntament de Barcelona, 2013-2021), que justament "actualitza l'aportació bibliogràfica que el món acadèmic i els estudis històrics han generat al llarg d'aquests darrers trenta anys" (així consta al web del Grup Enciclopèdia).

Quatre apunts finals, encara, abans d'entrar en matèria. El primer fa referència al criteri lingüístic, ja que la classificació dels llibres de crítica que ofereixo i els exemples que la il·lustren contemplen només obres editades originalment en català (cosa que, a banda d'excloure els llibres en altres llengües de crítics catalans, per raons literàries evidents, també deixa fora les traduccions de reculls d'autors estrangers, que mereixen un estudi a part). En segon lloc, convé subratllar la voluntat de varietat nominal dins de la parquedat de crítics i títols que apareixen i es comenten, que explica que s'esmentin dos llibres per autor com a màxim (en el benentès que un estudi més ampli n'hauria de considerar l'obra crítica completa). El tercer apunt té a veure amb el caràcter limitat i arbitrari de la categorització aplicada, necessària per esbossar un cert mapa dels llibres de crítica dels darrers trenta anys però de què fugen, ben sovint i com era d'esperar, els exemples mateixos, perquè la realitat resulta sempre força més complexa que els intents estructurats de proporcionar-ne una explicació (cosa que, des de la perspectiva de la història de la literatura en què se situa la meua aproximació —una posició que també calia explicitar—, no n'invalida pas el sentit). Finalment, hi ha el perquè de la pregunta que titula la intervenció ("De l'actualitat a la permanència?"); a més de no voler afirmar res de manera absoluta (amb la consciència de la parcialitat de qualsevol aproximació), l'interrogant també posa en qüestió la possibilitat d'assegurar el caràcter perdurable d'uns productes (els llibres) que actualment són ràpidament descatalogats si no obtenen un gran èxit de vendes i que, a més, la història demostra que també són peribles.

Establerts, ara sí, uns paràmetres orientatius de base, vet aquí la pregunta que he provat de respondre: ¿quina mena de llibres s'han publicat des de 1991 que han vehiculat el pas de l'actualitat periodística a la permanència editorial de la crítica literària catalana, entesa com aquella praxi que, fonamentalment (però no només) mitjançant el comentari de llibres, orienta els lectors, ajuda els autors i regula el mercat des dels mitjans de comunicació en el dia a dia de la dinàmica cultural? Després d'explorar la base de dades Traces del Departament de Filologia Catalana de la UAB, els catàlegs de les biblioteques del país (Atena i CCUC) i la xarxa en general, es pot afirmar que n'hi ha dos tipus bàsics: els llibres que donen a conèixer el passat (la tradició), normalment fruit d'un procés dilatat d'investigació, i els que, manllevant uns mots de l'escriptor, editor, professor i crític Àlex Broch (Barcelona, 1947) a *Sobre poesia catalana* (Proa, 2007), salven de l'oblit, posen ordre i donen “coherència a la feina i la funció feta” (p. 11) durant anys en el present (l'actualitat), habitualment preparats pels mateixos crítics.

La Biblioteca d'Els Marges / Crítica, de Curial, dirigida per Jordi Castellanos i que es proposava oferir “un corpus representatiu de l'activitat crítica realitzada a Catalunya” (així es consigna a les solapes dels volums), exposa els trets principals d'aquestes dues grans modalitats malgrat haver publicat només (si no és que vaig errada) tres títols. D'una banda, la col·lecció conté *Novel·listes i Narradors* (1991), que, a cura d'Enric Cassany, estrena la sèrie recuperant la producció d'un autor de referència amb l'edició de 12 textos del crític Josep Yxart (Tarragona, 1852-1895); no sempre periodístics, i predominantment en castellà a causa del context històric, cultural i literari de la segona meitat del vuit-cents, es tracta d'escrits dedicats “a la literatura narrativa” entre 1878 i 1891 i on hi ha “un seguiment viu i serenament apassionat de l'actualitat literària en el camp de la novel·la” (p. 5).⁴ D'altra banda, la Biblioteca d'Els Marges / Crítica ofereix al públic *L'Objecte Immediat* (1991), del poeta, traductor, crític i professor Francesc Parcerisas (Begues, 1944), i *La Malícia del Text* (1992), del dramaturg, guionista i professor Josep M. Benet i Jornet (Barcelona, 1940 - Lleida, 2020), que, amb els números 2 i 3, recullen respectivament 25 i 20 escrits sobre escriptors i obres catalans, no sempre actuals, apareguts en publicacions periòdiques acadèmiques i de divulgació (*Els Marges*, *Serra d'Or*, *Reduccions*, *Estudis Escènics*, *Lluc*, etc.), però també inèdits i llegits en actes o inclosos en edicions d'obres literàries (fonamentalment en qualitat de

⁴ Quatre anys després apareix el volum 1, titulat *El año pasado (1886-1888)*, de l'*Obra completa de Josep Yxart*, a cura de Rosa Cabré (Barcelona: Proa - Ajuntament de Tarragona, 1995), que no em consta que tingués continuïtat.

pròlegs) i llibres col·lectius. En el cas de Parcerisas, es tracta de textos d'entre 1975 i 1990 majoritàriament sobre poesia contemporània (amb la sola excepció de Pla i Villalonga) i, en una sola ocasió, en traducció del castellà; en el cas de Benet i Jornet, són escrits d'entre 1971 i 1990 sobre narrativa i teatre.

Amb presentacions prou variades (acadèmica la de Cassany, explicativa la de Parcerisas i més personal la de Benet i Jornet), la tria de textos s'estructura, en cada volum, amb criteris definits a la introducció. Tots tres llibres, així mateix, presenten dos altres trets distintius: consignen la procedència dels materials i en justifiquen la selecció. Per bé que també prenen l'opció de reproduir-los sense modificacions substancials, Benet i Jornet hi afegeix anotacions (marcades en cursiva per diferenciar-les dels originals), tot apuntant una darrera característica general: la possibilitat d'aplicar més o menys transformacions als escrits.

2. Llibres de crítica (I). Recuperar el passat: obres que donen a conèixer la tradició

Amb el seu número 1 (i no és pas gratuït que sigui així), la Biblioteca d'Els Marges / Crítica ofereix una mostra paradigmàtica dels llibres l'objectiu dels quals és rescatar els materials de la tradició crítica catalana i restituir-ne les peces perdudes, disperses o oblidades. Aquesta línia de treball, de gran interès per al coneixement de la nostra història cultural, i molt útil per a una història de la crítica catalana (fins ara tan sols parcialment disponible en el marc d'històries generals de la literatura), ha donat fruits rellevants en les tres darreres dècades (encara que s'havia iniciat força abans) i comprèn dos tipus bàsics de llibres: els reculls de textos que no havien estat prèviament aplegats en volum i les reedicions de reculls publicats en vida pels seus autors.

2.1. Reculls de textos prèviament no editats en volum

Els reculls de textos prèviament no editats en volum són títols de caire antològic que vindiquen la tasca crítica de l'escriptor en qüestió i faciliten l'accés a una part significativa del corpus que la conforma mitjançant seleccions de materials procedents dels fons hemerogràfics i arxivístics, habitualment ofertes al públic amb retocs formals mínims pels estudiosos que se n'ocupen. Vegem-ne alguns exemples.

Al compàs de l'avenç dels estudis literaris sobre els anys vint i trenta, en els anys noranta Edicions 62 publica *Indignacions i provocacions* (1992) de Just Cabot (Barcelona, 1898 - París, 1961), en què Valentí Soler reuneix part de l'obra crítica dedicada a catalans i forans del director del mític setmanari *Mirador* (27 textos sota

l'epígraf "Mirador literari i artístic"), tot diferenciant-la explícitament de les mostres de producció periodística (11 articles) i assagística (8 reflexions literàries d'extensió) que també inclou. La Fundació La Mirada, al seu torn, treu *Buirac* (1996) d'Armand Obiols (Sabadell, 1904 - Viena, 1971), on Josep M. Balaguer recull 32 escrits publicats al diari *La Nau* entre el juliol de 1928 i el gener de 1929 que, en el marc de l'acció general dels integrants del Grup de Sabadell fins a finals de la Guerra Civil, són l'exponent d'una crítica assentada en "la responsabilitat històrica de destriar, de jerarquitzar" i d'introduir "un sistema de valors elementals que haurien de regir l'activitat literària" i esdevenir "una forma d'orientació i educació, per tant, del públic, però també dels autors" (p. 32).

Entrat el segle XXI, la investigació acadèmica produeix també llibres com *Francesc Miquel i Badia, crític literari al Diario de Barcelona (1866-1899)* (2001), d'Enric Cassany i Antònia Tayadella, que, acollit per Curial i les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, presenta una part important de la crítica literària i teatral d'una de les personalitats més influents en la disciplina del darrer terç del vuit-cents.⁵ Així mateix, la recerca sobre Maria Àngels Anglada (Vic, 1930 - Figueres, 1999) de Francesc Foguet (que el 2003 havia publicat una biografia de l'escriptora) reverteix el 2008, igualment a les Publicacions de l'Abadia, en *Incitació a la lectura. Articles de crítica literària*. Foguet hi enceta un fructífer tàndem amb Eusebi Ayensa per congregar 87 textos de mena molt diversa, tant extensos com breus i sobre escriptors catalans i estrangers de tots els temps, que l'autora va firmar en múltiples publicacions periòdiques entre 1971 i 1998 o, puntualment, en miscel·lànies i llibres sobre figures concretes. La tria, justificada per neutralitzar la dispersió d'uns materials que proven "la capacitat analítica de Maria Àngels Anglada com a lectora" (p. 7), "pretenen de divulgar la literatura i donar a conèixer iniciatives destacades per a fomentar-la i per a enriquir l'univers dels llibres" (p. 12) i constitueixen "un complement imprescindible dels assaigs angladians" (p. 15), descarta tanmateix, a més de pròlegs i epílegs, les ressenyes signades a *Canigó* i a *El Pont* entre finals dels anys seixanta i principis dels vuitanta.

Dos anys després, A Contra Vent publica *Defensa de l'avantguardisme* (2010) de Lluís Montanyà (Barcelona 1903 - Ginebra 1985), a cura de Joan Herrero Senés (que pren el relleu d'Esther Centelles en la recuperació de la producció del crític). L'obra conté una cinquantena d'escrits d'entre 1926 i 1938 —en dos casos firmats també per Salvador Dalí

⁵ Antònia Tayadella també és la curadora de Joan Sardà, *Art i veritat. Crítiques de novel·la vuitcentista* (Barcelona: Curial, 1997), una antologia de 24 textos del crític d'entre 1870 i 1891, publicada com a núm. 4 de la col·lecció Lectures de Literatura Catalana.

i Sebastià Gasch—, apareguts en diverses tribunes periòdiques, amb *L'Amic de les Arts* en primer terme (la sola excepció n'és una conferència inèdita), de qui fou un “ferm valedor de l'avantguarda i la modernitat” (p. 11) i un decidit impulsor del “diàleg entre les literatures catalana, espanyola i francesa” (p. 13).

2.2. Reedicions de reculls crítics

Les noves edicions de reculls publicats pels seus mateixos autors són l'altra modalitat de llibres de crítica que recuperen la tradició. Una mostra rellevant n'és la publicació el 1996, amb motiu del centenari del naixement de Joan Estelrich (Felanitx, 1896 - París, 1958), d'*Entre la vida i les llibres* (1926), primera entrega d'un projecte d'obra completa en què l'escriptor, activista cultural i polític mallorquí va reunir textos d'entre 1918 i 1924, aollits en plataformes diferents (*La Revista*, *La Veu de Mallorca*, *L'Almanac de les Lletres*, etc.), sobre autors catalans i estrangers (Joan Maragall, Raimon, Casellas, Charloun Rieu, Soren Kierkegaard, Giacomo Leopardi i Joseph Conrad) i redactats, d'acord amb el mateix Estelrich, “sempre algun temps després de les lectures corresponents, en circumstàncies diverses i per sol·licitacions banals: el compromís d'una conferència, la prometença d'articles a una revista, el deure d'una presentació” (p. 11). Malgrat que l'autor els qualifica d'assaigs, n'avalen la inclusió la importància del personatge i, en mots d'Isabel Graña (curadora de l'edició), “la qualitat de l'obra i el seu interès respecte a la història de la crítica literària en un país tradicionalment mancat d'aquest tipus d'obres” (p. XXVII).

Un cas equivalent suposa *Lectures europees* (1936) de Ramon Esquerra (Barcelona, 1909 - batalla del Segre, 1938?), que Edicions de l'Albí recupera el 2006. Aquest recull d'articles firmats a la premsa, a què el crític en va afegir algun d'inèdit, constitueix, segons fa constar Teresa Iribarren a la contracoberta de la reedició, “la plasmació de les inquietuds intel·lectuals i dels sòlids coneixements d'un dels crítics que encarna com pocs la modernitat i l'esperit cosmopolita dels anys trenta”; un crític que s'ocupa de l'actualitat bibliogràfica estrangera (amb una predilecció evident per la producció anglosaxona i per la novel·la) i ho fa amb un mètode comparatista (que introdueix a Catalunya) i amb una mirada interdisciplinària que contempla fenòmens clau com el cinema i el turisme i dignifica gèneres menystinguts com la novel·la detectivesca.

Un exemple més recent de reedicions de llibres publicats pels seus autors és *Créixer i esperar. Obra crítica* de Joan Teixidor (Olot, 1913 - Barcelona, 1992), que la Diputació de Girona dona al públic el 2020 a càrrec de Sam Abrams i que conté *Entre les*

lletres i les arts (1957) i *Cinc poetes* (1969). El primer està compost de 22 textos publicats entre 1935 i 1956 a *La Publicitat*, *Quaderns de Poesia* i, sobretot, *Destino*, que Teixidor antologa pels “bons oficis de Josep Romeu” —gràcies al qual, diu, en traspassa “l’efimera condició” al “marc més impàvid d’un llibre” (p. 21)— i que tracten sobre, entre altres, Maragall i Clara Noble, Guerau de Liost, Josep Carner, Joan Amades, Victor Hugo, la traducció de *L’Odissea* de Riba, Clementina Arderiu, Eugenio Montale, Paul Éluard, W. B. Yeats, Kathleen Raine, J. V. Foix, Bartomeu Rosselló-Pòrcel, Salvador Espriu o Joan Vinyoli. *Cinc poetes* integra un text sobre Salvat-Papasseit aparegut a *Revista de Catalunya* el 1934 i cinc conferències sobre Guerau de Liost, Maragall i Riba d’entre 1936 i mitjans dels anys seixanta.

2.3. Exclusions

A banda dels títols alternatius i complementaris amb què es podria haver il·lustrat la recuperació de la tradició, hi ha tot de llibres que estendrien, completarien i matisarien la part del mapa dibuixat fins aquí; per exemple, i per esmentar tan sols tres puntes de llança, en relació amb autors tan rellevants com Carles Riba (Barcelona, 1893-1959), Joan Fuster (Sueca, 1922-1992) i Gabriel Ferrater (Reus, 1922 - Sant Cugat del Vallès, 1972). De Riba, en tenim la crítica publicada en tres volums per Edicions 62 en el marc de les seves *Obres completes* (1985-1992), i, en el cas dels llibres preparats per ell mateix, comptem amb alguna reedició específica (com la d’*Els Marges* de 1991 a la col·lecció Clàssics Catalans del Segle XX d’*El Observador*). La producció de Fuster i Ferrater, objecte de vindicació i estudi des de fa temps, ha reprès impuls editorial en l’avinentsa del centenari del naixement dels dos escriptors; entre les novetats que l’efemèride ha deixat es troben *Figura d’assaig, Literatura, crítica, cultura (1948-1992)* (2021) i *Donar nous als nens. Antologia* (2022), que recullen materials generats o prèviament publicats en espais fonamentalment no periodístics, compilats respectivament per Antoni Martí Monterde i Marina Porras per a la sèrie Autories de Comanegra.

Aquesta col·lecció inclou, d’altra banda, *Pedra de toc* (2019) de Maria Aurèlia Capmany (Barcelona, 1918-1991), a cura de Marta Nadal, i *Sota el signe del drac* (2020) de Maria Mercè Marçal (Barcelona, 1952-1998), a cura de Mercè Ibarz, que tampoc no són llibres de crítica acordats a la definició establerta però contenen reflexions d’interès a l’entorn de la literatura i, a més, són fruit de la ploma de dues escriptores clau a l’hora de dir les veritats sobre les lletres i la cultura catalana. Parlen igualment d’obres i autors (per bé que menys que d’art, en el segon cas) Josep M. Llompart (Palma, 1925-1993) i

Francesc Pujols (Barcelona, 1882 - Martorell, 1962), alguns dels textos dels quals es poden llegir a *Paisatges poètics del Romanticisme al Noucentisme* (Palma: Moll, 2003) i *Les arts i els artistes* (Vilafranca del Penedès: Andana, 2002), a cura de Maria Antònia Perelló Femenia, d'una banda, i Joan Cuscó i Clarasó, de l'altra.⁶ La llista podria ser, és clar, molt més llarga...

3. Llibres de crítica (II). Preservar i endreçar el present

Els números 2 i 3 de la Biblioteca d'Els Marges / Crítica (*L'Objecte Immediat* de Parcerisas i *La Malícia del Text* de Benet i Jornet) constitueixen dos exponents paradigmàtics dels llibres de crítica actual; és a dir, d'aquells que se situen a poca distància de la tasca d'avaluació literària regular desplegada en diaris, revistes i altres espais i l'apleguen en volum per fer-la accessible al públic. Aquests llibres, tan interessants com els que recuperen la tradició en la mesura que també en formen part (i, en conseqüència, una hora o altra també cal anar-los a buscar tant amb referència als autors, obres i temes de què s'ocupen com per seguir reconstruint i estudiant el contínuum crític del país), ens interpel·len prou més directament des de l'ara i aquí, atès que es produeixen en relació amb el nostre propi context. Alhora, conformen un espectre heterogeni que va des de la reproducció diacrònica sense modificacions d'una determinada tria de textos d'un determinat període de temps, apareguts en unes certes publicacions i sobre un gènere literari preferent, fins a una obra que es pot considerar gairebé nova pel grau de reelaboració dels materials previs, passant per múltiples opcions intermèdies pel que fa, en especial, als criteris d'ordenació i al nivell de revisió. Vegem-ne, més o menys per ordre de publicació, alguns exponents representatius, més nombrosos que els que s'han anotat a l'apartat de recuperació de la tradició a fi de proporcionar una informació amplificada als futurs estudis sobre la crítica literària de les tres darreres dècades (menys historiada i, doncs, més difícil de resseguir.)

3.1. Obres de crítica actual

⁶ El llibre de Llompart enclou una tria de 10 escrits publicats en plataformes periòdiques, conferències, inèdits, etc. sobre Marià Aguiló, Verdaguer, Maragall, Miquel Costa i Llobera, Joan Alcover, Miquel del Sants Oliver i la seva obra, alhora que aportacions sobre el Modernisme i el Noucentisme a Mallorca. *Les arts i els artistes*, al seu torn, aplega 58 textos d'entre 1903 i 1961 prèviament publicats en diaris, setmanaris i revistes i inèdits, alguns dels quals parlen de literatura (en general o a propòsit d'obres i autors concrets, com Magí Morera i Galícia, Pere Corominas, Eugeni d'Ors, Joaquim Folguera, Josep Carner...).

Forma i idea en la literatura contemporània (Edicions 62, 1993), d'Àlex Broch, és una nova entrega del crític que, “com d'altres llibres anteriors, es configura a partir de la reordenació de textos ja publicats i d'altres d'inèdits” (p. 20). Els materials coneguts estan integrats, segons es fa constar, per tres escrits sobre *El retaule del flautista* de Jordi Teixidor, *El detectiu, el soldat i la negra* de Jordi Coca i *Llibre de preludis* de Jaume Cabré, apareguts respectivament el 1976 a *Estudios Escénicos*, el 1980 a *Els Marges* i el 1989 a *Revista de Catalunya* (tot i que en el primer cas el text és resultat d'un curs impartit el 1973 a l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual i en el darrer, ja havia sortit en castellà dins de la traducció espanyola de l'obra de Cabré), als quals s'afegeixen dos postfacis i un pròleg a llibres de les Edicions del Mall de 1981, 1983 i 1986 (*Jardí bàrbar*, de Jaume Pont, *Les coses febles*, de Jordi Coca, i *David, rei*, de Jordi Teixidor). Hi ha, a més, tres escrits nous de 1989, 1990 i 1992 sobre Coca, Cabré i Ferran Torrent. Tot plegat es reordena en tres grans seccions (“I. Poesia”, “II. Novel·la i narració” i “III. Teatre”) amb els següents objectius: oferir “una anàlisi més aprofundida d'alguns autors i algunes obres” (p. 19) pertanyents a les mateixes dècades de què el crític s'havia ocupat a *Literatura catalana dels anys setanta* (1980) i *Literatura catalana dels anys vuitanta* (1991); fer evidents “determinades metodologies [...] que els condicionants de la crítica exercida en els mitjans de comunicació probablement no sempre fan perceptibles” (p. 19-20), i donar fe “del treball realitzat en aquests darrers anys” (p. 20).

A *Sobre poesia catalana* (Proa, 2007), subtitulat *Lectures crítiques 1973-2006* i sorgit després de trenta anys d'exercici, en canvi, Broch es proposa “posar ordre” en una producció “dispersa i llunyana, reunint la base principal de les [...] crítiques sobre poesia catalana” (p. 9). Aquest treball específicament enfocat en la lírica s'organitza en diferents apartats: “Història d'un procés. La poesia catalana 1970-1985” (p. 19-44), fruit d'una conferència de 1985 publicada en un monogràfic de *Cuadernos del Norte* del mateix any; “Crítiques d'urgència” (p. 45-146), corresponent a l'etapa de crítica militant desplegada a *El Correo Catalán* entre 1974 i 1980 i el diari *Avui* entre 1980 i 1988 (i que, d'acord amb la procedència consignada dels textos, n'enclou 24 d'apareguts majoritàriament als dos rotatius, però també a *El eco de Sitges*, *Taula de canvi*, *URC* i *Reduccions*, entre 1976 i 2007); “Divuit poetes” (p. 147-344), combinació de 29 textos, inèdits o publicats tant en diaris i revistes com en qualitat de pròlegs, epílegs i postfacis; “Lectures antològiques o les antologies dels extrems” (p. 345- 365), capítol integrat per un assaig inèdit més extens, i “Epíleg. Balanç poètic de l'any 2003”, conferència editada al llibre *Jocs Florals de Barcelona. MMIV* (ICUB, 2005).

La ciutat dels llibres (Proa, 1999), del traductor, escriptor i pedagog Joan Triadú (Ribes de Freser, 1921 - Barcelona, 2010), ofereix una tria de 60 textos (ressenyes, sobretot) d'entre els anys seixanta i els noranta. Majoritàriament publicats al compàs de l'actualitat al diari *Avui* (però també a *Serra d'Or*, en alguns llibres, etc.), el crític s'hi ocupa de la literatura catalana i estrangera, tot enfocant especialment, d'acord amb la presentació, vers “aquella part [...] que fa de la *ciutat*, per dir-ho amb Paul Éluard, ‘la capital del dolor’” (p. 8). La selecció de Triadú, que vol fer perceptibles les claus de la seva tasca crítica, facilitar-hi l'accés i contribuir a incrementar-ne la utilitat, opta per alterar l'ordre original de publicació en pro de l'organització per gèneres (poesia, 10 textos; narrativa, 26 textos; memorialística, 14 textos, i assaig, crítica, estudis, 10 textos, més un apèndix que inclou només “El franquisme i la literatura catalana”) i de l'ordre alfabètic d'autors dins de cada secció.⁷ A *Atentament. Lectures crítiques* (Proa, 2011, editat ja de manera pòstuma per Susanna Àlvarez), per contra, els 55 textos s'estructuren en quatre blocs (A, B, C i D) que, endreçats internament de manera diacrònica, se centren en noms de primera línia, títols específics, escriptors amb una obra completa especialment remarcable de qui Triadú considera un títol concret i panoràmiques o llibres d'autors poc reconeguts.⁸

Les paraules i els dies (Alzira: Bromera, 2002), de Vicent Alonso (Godella, 1948) representa una proposta diferent, ja que reuneix 52 ressenyes i articles d'opinió, més tres escrits apareguts en llibres, en un volum dividit en dues parts, només la primera de les quals (“Les paraules”) íntegra recensions d'obres concretes, acollides majoritàriament a *Caràcters* però també a *Levante*, *Serra d'Or*, *El Temps*, *Daina*, *El Mono Gráfico* o *Revista de Catalunya*. Es tracta, doncs, d'una obra composta per un 50% de comentaris de llibres pròpiament dits i un gruix equivalent de material periodístic general. El 50% que aquí interessa, d'altra banda, es fa ressò d'alguns llibres en castellà (*Soldados de Salamina*, les

⁷ Autors objecte de consideració, no ressenyats. Al darrer apartat, ben significativament pel que fa a les dificultats de diferenciar els productes de no-ficció dedicats als escriptors i les seves obres, hi ha ressenyes de: la tesi doctoral *Pere Calders: ideari i ficció*, d'Amanda Bath; la traducció de la biografia *Albert Camus*, de Morvan Lebesque; l'estudi *Aproximació històrica al mite de Sinera* i el recull de 44 escrits *Memòria de Salvador Espriu*; el llibre *Pedrolo contra els límits*, de Jordi Arbonès; *Josep Pla. Biografia del solitari*, de Cristina Badosa; la biografia *Mercè Rodoreda. Contra la vida, la literatura*, de Montserrat Casals, i *Mil nou-cents vuitanta-quatre: radiografia d'un malson*, de Miquel Berga. S'hi sumen, a més, una reflexió incitada per l'Any Fuster (1997) sobre l'autor de Sueca, un comentari sobre la producció i la figura de Joan Sales amb motiu del seu traspàs i un repàs de l'obra novel·lística de Llorenç Villalonga en ocasió del centenari del seu naixement.

⁸ El centenari del naixement de Triadú ha propiciat l'edició de *Joan Triadú: triar amb criteri* (Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2022), a cura de Susanna Àlvarez i Rodolés i Joan Josep Isern, que, a diferència d'*Atentament*, ja correspon al gruix de llibres de crítica que recuperen la tradició.

Obras completas de Paul Celan, *Utopía y desencanto* de Claudio Magris i *Dios lo ve* d'Óscar Tusquets), així que, tot i que orienta un mateix públic potencial, opera en dos sistemes literaris diferents; en el català molt més que en l'espanyol, tanmateix, cosa que explica la inclusió d'un volum que altrament haurà hagut de ser desestimat.

Nabokov & co. (València: Edicions Bròsquil, 2006), del crític i professor de secundària Alfred Mondria (València, 1956), en canvi, és pròpiament una “successió cronològica de ressenyes” (p. 11) —val a dir que amb una excepció pel que fa a l'ordre (“Vladimir Nabokov o el joc de la memòria”)— publicades als diaris *Avui* i *Levante* i a les revistes *L'Espill* i *Caràcters* entre el desembre de 1999 i el 2003, més una última recensió que no conté la referència (però que, segons la informació que se'n pot localitzar a la xarxa, va sortir al número 29 d'*El Contemporani* el 2004). Els 46 textos del recull es transcriuen amb petits retocs estrictament formals, cosa que convertiria el volum, en paral·lel a les dues obres de Triadú, en un exponent gairebé perfecte dels llibres de crítica tal i com els hem conceptualitzat a l'inici, si no fos perquè Mondria, a banda d'obres catalanes i traduccions al català, comenta, com Alonso, traduccions al castellà (i, doncs, treballa igualment, si més no de forma parcial, per a públic, autors i mercat en castellà).

Brins de literatura universal (Galàxia Gutenberg - Cercle de Lectors, 2012), del professor, traductor i escriptor Jordi Llovet (Barcelona, 1947), al seu torn, “presenta 158 peces separades, triades entre prop de sis-centes” (p. 9), refoses i revisades amb vista a l'edició en volum, segons l'autor. Integrants de la seva col·laboració setmanal, entre 1996 i 2011, a les seccions “Els Vostres Clàssics” i “Marginàlia” de les pàgines en català d'*El País*, aquestes peces estan dedicades a l'actualitat de les traduccions a la nostra llengua dels referents literaris de la tradició occidental i universal a partir de la convicció de la seva importància en les lletres catalanes. Al llibre, la selecció segueix l'ordre d'antiguitat dels autors traduïts, dividits en cinc seccions a les quals s'afegeix un apèndix lúdic. Pel que fa a les referències, s'incorporen les de les obres ressenyades, però no les de les recensions.

Semblantment ocorre a *El mirall dels llibres* (Girona: Diputació, 2017), del llibreter, poeta i traductor Xavier Lloveras (La Bisbal d'Empordà, 1960). Una nota editorial inicial fa constar que el recull, fet de 118 escrits sobre autors i obres catalans i estrangers ordenats per ordre alfabètic, entre els quals també hi ha alguns treballs recents (l'últim, de 2014) i inèdits, neix de les col·laboracions del crític en variades tribunes periodístiques entre 1989 i 2003 (*El Periódico*, *Diari de Barcelona*, *Diario16*, *Avui*, *Serra d'Or* i *El Temps*), però que no se n'anoten les referències “perquè la revisió intensa dels

textos originals —amb matisos i ampliacions importants, i fins i tot amb algunes reinterpretacions— fa que no estiguem només davant d’una antologia de la crítica literària publicada per Xavier Lloveras, sinó més genuïnament, davant d’un conjunt d’estudis literaris” (p. 7). Precisar la procedència dels textos, no obstant això, hauria permès, en aquest cas i en l’anterior, saber què hi ha de nou i què de revisat en cadascun dels dos llibres. I, sempre que hi ha versió periodística i versió editada d’un text, hauria facilitat la comprovació d’unes suposades diferències que no sempre resulten tan clares (cosa que, si bé segurament no importa al lector, és rellevant per a l’estudiós).⁹

Països de paper (Catarroja; Barcelona; Palma: Afers, 2013), del professor i crític Francesc Calafat (Bellreguard, 1960), recull escrits publicats a la premsa (sobretot a *El País*, però també a *El Temps*, *Caràcters*, *Avui*, *Ínsula*, *Reduccions* o *L’Illa*), juntament amb una introducció a un catàleg, una conferència, un pròleg i una contribució a *Lletra* de la UOC (en algun cas ampliats), d’entre 1990 i 2008. L’obra organitza els 62 textos en cinc seccions, per temàtiques i gèneres, on predominen amb diferència les recensions de llibres, encara que també hi ha panoràmiques generals, consideracions de conjunt sobre la producció d’alguns autors o reflexions sobre qüestions específiques (els premis Andròmina, posem per cas).

Foc creuat (Tarragona: Lo Diable Gros, 2018), de l’escriptor, professor i, practicant (en mots seus) del periodisme cultural Albert Ventura (Tarragona, 1985), edita tots els seus textos firmats en mitjans impresos i digitals entre els anys 2008 i 2017. La causa n’és “la immaterialitat de la xarxa i del risc que tota aquesta producció es perdi de força permanent [...] amb canvis de servidors, capçaleres o descuits de tot tipus” (p. 5); l’objectiu, “prendre consciència de la feina que s’ha dut a terme i fer-ne una retrospectiva [...] des d’una àrea d’influència: el Camp de Tarragona, a la lateralitat de la capital principatina” (p. 6). Endreçats per tribunes i amb un ordre cronològic intern, els apartats corresponents a *El Punt* (p. 17-25), *El Singular* (p. 27-270) i *Núvol* (p. 311-356) són els que ofereixen un gruix predominant de ressenyes de producció catalana i traduïda al català

⁹ Així ocorre, per citar alguns exemples, amb “Crisi burgesa i novel·la”, sobre Sandor Márai, o “Salinger i la fama”, de Llovet (*El País. Quadern*, 17-IV-2008, p. 5 i 4-II-2010, p. 5), reproduïts a *Brins de literatura universal* pràcticament sense modificacions (vegeu “Un escriptor contra la fama”, p. 346-348 i “Crisi burgesa i novel·la”, p. 337-339). I també amb les ressenyes de Lloveras dels dos volums de la biografia *Carles Riba (1893-1959)* publicada per Jaume Medina (p. 205-206 i 210-211), aparegudes al *Diari de Barcelona* l’11 i el 18 de juliol de 1989 i incorporades amb els mateixos títols i gairebé sense canvis a *El mirall dels llibres* (només se n’hi fa una correcció formal i, en el primer cas, se n’elimina la darrera frase; vegeu “Una vida exemplar” i “Història, inspiració i aplicació”, p. 205-206 i 210-211), i amb “L’estil en la poesia de Blai Bonet”, calcat a l’article homònim publicat el març de 2010 a la revista *Reduccions* (núm. 96) (vegeu p. 26-46).

(de la qual es proporcionen les referències), per bé que també contenen alguns articles de temàtica general (que és la tipologia privilegiada de les seccions dedicades a *Fet a Tarragona*, *Nació Digital* i *La Directa*).

Per tancar aquest bloc, esmentem finalment *Jardins secrets* (La Magrana, 2022), de l'escriptor Ponç Puigdevall (Sant Feliu de Guíxols, 1963). L'autor hi aplega una tria de 99 ressenyes de novel·les i llibres de contes d'entre 1991 i 2021, “la gran majoria corregides i renovades de la mateixa manera que el pas del temps corregeix i renova tothom” (p. 16). Aparegudes a la premsa entre 1991 i 2022 (amb tres anys d'aturada entre finals de 2007 i de 2010), s'ofereixen endreçades per ordre de publicació i amb la referència de les obres comentades a peu de pàgina. Aquesta és l'única cosa que pot facilitar la localització dels originals, però, ja que tampoc no se'n consigna la procedència.

3.2. Exclusions

Hi ha tota una sèrie de volums sobre literatura publicats per crítics en actiu en les darreres dècades, que, com ocorria en l'apartat dedicat a la recuperació del passat, no entren en la selecció perquè no aconsegueixen prou adequadament els trets definitoris establerts per delimitar el corpus dels llibres de crítica de què ens hem ocupat. Caldria tenir-los en compte, no obstant això, en un panoràmica ampliada de la producció d'aquesta mena editada entre el tombant del segle XX al XXI i el primer quart del nou mil·lenni, ja que actualitzen críticament la tradició, revisiten períodes, autors i obres i aporten informació i lectures significatives sobre l'àmbit literari i els seus contextos històrics i culturals. Atès que es tracta d'obres actuals (i per tant tan poc o gens historiades com les del bloc que complementen), ens hi detindrem una mica per comptar amb elements variats de contrast respecte del mapa esbossat i retornar l'argumentació, tot tancant-ne el cercle, a les reflexions inicials.

El gos del poeta (Empúries, 1994), editat per l'escriptor, assagista, traductor i professor Albert Roig (Tortosa, 1959), és un recull de textos d'entre els anys vuitanta i principis dels noranta (algun d'inèdit, però la majoria publicats a la premsa) de diversos autors (Joan Ferraté, Taller Lluàtic, Josep Albertí, Bartomeu Cabot, Jaume Sastre, Carles Hac Mor, Salvador Oliva, Jaume Subirana, Josep M. Lluró, David Castillo, Manel Ollé i altres) que, si bé conté alguns comentaris d'obres concretes —com *Edat roja* (1990) de Joan Margarit, *Temps d'interluni* (1990) de Miquel Martí i Pol o *La cosa aquella* (1991) d'Enric Casasses—, i remet sempre a l'actualitat, es proposa sobretot enfrontar-se “als interessos de la crítica oficial” (p. 26) i polemitzar-hi des d'un pressupòsit que, formulat

per Ferraté, estalvia qualsevol comentari: “els crítics que hi ha ara no passen de ser uns analfabets i, en el millor dels casos, uns professors sense gust per la literatura” (p. 26).

Llegir i escriure. Papers de crítica literària (La Magrana, 1995), de l'escriptor i editor Isidor Cònsul (Bellpuig, 1948 - Barcelona, 2009), aplega un curs impartit a la Universitat Catalana d'estiu de Prada de conflent el 1993, titulat “Una literatura en curs” i posteriorment publicat en una sèrie d'articles al diari *Avui*, i l'assaig “1968-1992: 25 anys de poesia catalana”, redactat originalment en castellà per a *La poesía nueva en el mundo hispánico. Los últimos años* (Madrid: Visor Libros, 1994). A fi de donar forma de llibre a aquests escrits, que obren i tanquen el volum, Cònsul elabora una sèrie de capítols intermedis (“Set narradors”), sobre autors catalans del moment preparats per a l'ocasió (directament per al llibre), de manera que es tracta de materials que majoritàriament no han passat pels mitjans de comunicació i que s'ajusten més aviat a la tipologia assagística.

Els anys difícils del teatre català (Tarragona: Arola, 2008), del periodista i crític teatral Gonzalo Pérez de Olaguer (Gènova, 1936 - Barcelona, 2008), tot i néixer de les col·laboracions de l'autor a la revista *Teatre-BCN*, assentar-se en una tasca crítica desenvolupada durant dècades i ser bibliografia imprescindible en relació amb la literatura dramàtica i les arts escèniques, se situa en la intersecció entre la història i el memorialisme. Tampoc s'ajusta als trets distintius del corpus establert *El llibre de l'any* (Barcelona: Edicions 62, 2011), de Vicenç Pagès Jordà (Figueres, 1963 - Torroella de Montgrí, 2022), fet de 53 textos que ressegueixen, amb autors i obres diversos, el curs anual, autèntic determinant de la tria més enllà de l'ara i aquí del sistema literari; encara que l'origen de l'obra es troba a la secció “Des del jardí”, que el crític va firmar a partir de l'any 2000 a *El Punt* i a *Presència*, la vocació unitària del llibre (presidida per l'eix que l'articula) fa que no s'inclogui la procedència dels textos i que l'obra es decanti per un tàndem temporal i literari on el temps marca i domina el segon terme del binomi.

Notes sobre literatura (Barcelona: Empúries, 2012), de l'escriptor Toni Sala (Sant Feliu de Guíxols, 1969), tampoc no neix de l'actualitat de la vida literària, sinó que constitueix, més aviat i fonamentalment (perquè també hi ha alguna reflexió més general, com “El meu franquisme”), un quadern personal de lectures d'autors catalans (Ramon Llull, Jacint Verdaguer, Josep Carner, Narcís Oller, Àngel Guimerà, Joan Maragall, Joaquim Ruyra, Víctor Català, Prudenci Bertrana, Gaziell, Mercè Rodoreda, Baltasar Porcel, Perejaume, Albert Roig i Narcís Comadira), al costat d'algun d'estranger (Dickens i Pessoa). Formalment, d'altra banda, el llibre està integrat per 24 escrits presentats en actes diversos (en biblioteques o espais no especificats de diferents

localitats), publicats com a pròlegs o com a entrades al blog personal de l'autor i només en pocs casos apareguts en tribunes periòdiques (*Serra d'Or*, *La Vanguardia*, *Visat*, etc.).

Els convidats de pedra (Girona: El Llop Ferotge, 2015), de Ponç Puigdevall, sí que recull 82 textos publicats entre els anys 2000 i 2002 a la secció homònima d'*El Punt* i a *El País*, malgrat que no se n'inclouen les referències concretes. Però es tracta d'articles “sobre una sèrie d'escriptors i d'obres que als compendis de la literatura apareixien esmentats en un lloc secundari o menor [...]” a fi de “reivindicar el seu lloc dins la cadena de la història literària” (p. 23); és un llibre, per tant, que revisita una part concreta de la tradició, més que no pas fa crítica d'actualitat. Encara que Enric Sòria anota, al pròleg, que autors i títols són “convocats a partir de l'excusa d'una reedició, d'una biografia o d'un estudi” (p. 8) —cosa que podria haver decantat la balança en el sentit de la inclusió—, tres tastos a l'atzar semblen indicar que no sempre és així.¹⁰

Clàssics revisitats (Girona: Diputació, 2018), de Vicenç Pagès, edita 56 textos originalment firmats a la *Revista de Girona* entre 2009 i 2018 sobre llibres catalans en prosa. Però lluny d'exercir les funcions crítiques d'orientació, ajut i regulació en relació amb la producció del present, té la particularitat de plantejar la vigència i l'interès actual d'una sèrie d'escriptors i obres del passat, tant entre els canònics com entre els força menys reconeguts. De manera significativa, i segons l'autor mateix explica en la presentació, l'edició del llibre es va gestar en el mateix moment de concebre la col·laboració homònima a la revista, així que queda clar que l'objectiu n'és oferir una relectura de determinats noms i títols més que no pas d'atendre la dinàmica literària del present.

Un diàleg imaginari (Barcelona: Club Editor, 2021), de l'escriptor, crític, traductor i professor Lluís Maria Todó (Barcelona, 1950), al seu torn, combina autobiografia, assaig i interpretació tot desbordant, de molt, els límits i els fins dels llibres de crítica resultants d'una pràctica pública vinculada als mitjans de comunicació. El mateix s'aplica a les obres variadíssimes que es poden adscriure als estudis literaris. Per exemple, *La poesia catalana al segle XXI. Balanç crític* (2018), *La narrativa catalana al segle XXI. Balanç crític* (2019) i *La dramatúrgia catalana al segle XXI. Balanç crític* (2021), producte de les jornades organitzades per la Societat Catalana de Llengua i

¹⁰ Vegeu “La revolta feliç”, *El Punt*, 19-I-2002, p. 20, i “La revolta feliç”, p. 276-278, sobre Edmon Vallès i el seu *Dietari de guerra (1938-1939)*, d'una banda; “Un art desvalgut i poètic”, *El Punt*, 2-II-2002, p. 20, i “Art desvalgut i poètic”, p. 200-202, sobre Cèlia Suñol i *L'home de les fires*, de l'altra, i “Un retaule d'extravagants”, *El Punt*, 2-III-2002, p. 20, i “Retaule d'extravagants”, p. 103-105, sobre Plàcid Vidal i *Els singulars anecdòtics*, finalment.

Literatura el 2016, el 2018 i el 2020, completades el 2022 amb el focus en l'assaig (més l'imminent quart volum del cas, en premsa en el moment de redactar aquestes ratlles), i que venen a engruixir els treballs historiogràfics sobre els gèneres en qüestió. Un cas paral·lel l'aporta *El codi torbat. De la poesia experimental a l'escriptura conceptual* (2021), de la poeta, investigadora i professora universitària Margalida Pons (Palma, 1966), que per bé que recull alguns textos publicats en revistes com *452°F*, *Catalan Review* o *Tesserae*, consigna la procedència dels materials originals i en justifica la selecció, recupera bàsicament, revisats i actualitzats, treballs teòrics i històrico-literaris de caire acadèmic prèviament editats en volums col·lectius o presentats en trobades d'investigació (jornades, col·loquis, congressos, cicles de conferències, simposis, etc.).

Per acabar, val la pena comentar una mica més a fons un llibre recent que, a causa de la hibridació que presenta, resulta paradigmàtic dels espais de confluència, fusió i confusió de la crítica amb l'assaig i l'estudi literari, prenguin les formes inicials que prenguin (curs, conferència, pròleg, epíleg, article, capítol de llibre...). Es tracta d'*El soldat de Baltimore. Assaigs sobre literatura i realitat en temps d'autoficció* (Leonard Muntaner, 2022), de Xavier Pla. El professor de la UdG, que ha exercit la crítica en diversos mitjans, publica aquest llibre sobre la relació entre realitat i creació literària amb “textos escrits de cap i de nou, i també molts d'antics, publicats en diaris i revistes, però retocats, refosos i reescrits tant com ha calgut” (p. 19). Això darrer és el que fa a “Tres reflexions sobre com llegir Mircea Cârțărescu” (p. 34-43), fruit de la fusió i la reelaboració de les ressenyes de les novel·les *Per què ens estimen les dones?*, *Solenoides* i *El cos* de l'autor romanès, localitzables a *El Temps* el 2 de maig de 2017, el 18 de maig de 2018 i el 2 de febrer de 2021. Si per aquesta banda el llibre podria haver format part de la panoràmica, n'ha quedat al marge perquè, a banda del fet no s'hi consignen les referències dels escrits originals més enllà de la menció que s'hi fa a la introducció ni tampoc s'expliciten els apartats afegits, l'obra incorpora experiències personals i consideracions de tipus molt més general i històric que la valoració concreta d'obres actuals.¹¹ El conjunt, de fet, es presenta amb una inscripció declarada en el gènere assagístic des de la consciència de proporcionar al públic un producte diferent de la praxi crítica que n'és, si més no parcialment, l'embrió.

¹¹ Vegeu “Amb Claudio Magris, a Portbou” (p. 21-23), que es pot llegir en castellà a Academia.edu sense que hi consti la referència; “Bezsonoff, la gran il·lusió” (p. 177-180), que reproduïx el text signat per Xavier Pla al núm. 45 de *Caràcters* l'octubre de 2008, i “Fuster i els gossos. Tres reflexions sobre assagisme català i cinisme” (p. 94-108), aparegut originalment al monogràfic de *L'Espill* de 2022 sobre l'autor de Sueca en el marc del centenari del seu naixement i reproduït amb petits canvis estrictament formals.

4. Final

Arribats en aquest punt, i al marge de les dificultats evidents de delimitar un corpus crític acotat mitjançant uns trets comuns que vagin més enllà d'una sèrie d'aspectes formals, o al costat de la possibilitat de qüestionar el plantejament i les opcions subjacents al panorama esbossat, segurament han emergit alguns aspectes que poden incitar a la discussió. Potser pot interessar de reflexionar sobre la poca presència de les autores en aquest àmbit; o sobre el paper clau d'algunes plataformes periodístiques i editorials, tant d'altres temps com actuals, per a l'exercici de la crítica i per a la seva recuperació o preservació posterior. També es pot parlar del fet que hi ha molts autors importants als quals no s'ha dedicat atenció (Joan Sardà, Jaume Brossa, Joaquim Folguera, Joan Ferraté, etc.). O esmentar els crítics en actiu amb trajectòries significatives de qui caldrà anar a buscar la producció en diaris, setmanaris, revistes, blogs, podcasts, llibres, etc. per fer una història de la crítica catalana com cal (Dolors Oller, Xulio Ricardo Trigo, Josep Maria Ripoll, Pere Ballart, etc.). El mateix passa, per citar tan sols quatre crítics més joves (nascuts als anys setanta), amb figures com Anna Carreras Aubets (Barcelona, 1977), col·laboradora del diari *Ara*, el digital *Núvol* o d'*El Punt*; Anna Ballbona i Puig (Montmeló, 1980), crítica de *Serra d'Or*, *El País*, *El Temps*, *Ara*, etc.; Jordi Marrugat i Domènech (Sabadell, 1978), autor de ressenyes a *Els Marges* (una revista de què és redactor en cap) i tribunes diverses, i Adrià Pujol i Cruells (Begur, 1974), que escriu a *El País* i ho ha fet també a *Revista de Girona* i altres mitjans.¹²

El debat pot posar molts altres temes damunt la taula, sens dubte; si la meua aportació ha contribuït a suggerir-los, en donaré per a complerts amb escriure els objectius. Tanco, finalment, amb tres citacions de tres crítics de tres generacions que crec que sintetitzen el sentit de la mena de crítica i de la mena de llibres on s'edita de què he parlat, la darrera de les quals, a més, ens orbita novament vers els mots inicials de Mercè Rodoreda:

El lloc que ocupem ens crea unes responsabilitats [...]. Ens devem, des d'ací, en part al públic, però en tot, a les lletres (Just Cabot, *Indignacions i provocacions*, p. 88).

[E]l treball d'un crític és la suma de peces molt diverses que, de tant en tant, cal reconstruir per fer-lo perceptible (À. Broch, *Sobre poesia catalana*, p. 16).

¹² Durant el debat posterior a la meua intervenció, van sortir, entre altres noms, els de Joan Todó, Arnau Pons o Julià Guillaumon, que sens dubte haurien d'integrar una nòmina que ja he advertit, en començar, que hauria de ser molt més llarga. D'altra banda, també es va fer referència als espais radiofònics i televisius dedicats a la literatura (a propòsit de *Ciutat Maragda*) i es van plantejar qüestions com el paper actual de les xarxes socials. Remeto les persones interessades a l'enregistrament de la discussió.

La crítica en el seu conjunt [...] aspira a ser la consciència de la literatura, perquè públicament assenyala, valora i qüestiona les aportacions dels escriptors (Francesc Calafat, *Països de paper*, p. 11).

La crítica construïda i reconstruïda de manera responsable i conscient fa, amb la literatura, el paper de l'infant que diu que el rei va despul·lat, com reclamava l'escriptora. Més enllà de quins llibres de la disciplina es pot decidir que hi ha, i de com es poden o no classificar i per què, en la història de la crítica catalana que tenim per fer, o en altres possibles aproximacions que n'esbossin el panorama, es tractaria sobretot de veure exactament de quina manera, i amb quins efectes, s'exerceix aquesta tasca.